

MIINA HÄRMA GÜMNAASIUM
JAMES PAUL ARNEY
8. KLASS

MIINA HÄRMA GÜMNAASIUMI 4., 6. JA 10. KLASSIDE ÕPILASTE AUSUSE UURING

JUHENDAJA ARMA EENSALU

SISSEJUHATUS

Loovtöoks on autor valinud õpilasuurimuse, kus keskendutakse aususe olemusele ja antakse ülevaade valetamise psühholoogiast. Õpilasuurimus käsitleb Miina Härma Gümnaasiumi (MHG) õpilaste ausust, mida mõõdetakse siiruse skaala abil.

Autor valis selle teema, kuna inimeste ausus on hetkel ühiskonnas väga oluline teema. Ausust on väga huvitav ja samas ka keeruline uurida, sest tihti mõeldakse, et ebaausad on ainult mõned üksikud inimesed, kuigi reaalsus on hoopis midagi muud.

P. Bronson & A. Merryman (2009) viitavad laste valetamise uurijale Talwarile, kelle uuringute kohaselt need lapsed, kes on head valetajad, saavutavad akadeemilistes testides häid tulemusi. Mitte seetõttu, et nad testis valetaksid, vaid et valetamine eeldab nii head kognitiivset võimekust kui ka sotsiaalseid oskusi. Kirjutises rõhutatakse, et valetamine küll seostub intellektiga, aga sellega tuleb kindlasti tegeleda.

Siinse töö eesmärk on leida vastus küsimusele, kas ja kuidas sõltub ausus vanusest ja/või soost Miina Härma Gümnaasiumi 4., 6. ja 10. klasside seas.

Antud teema on tähtis, kuna ausust on alati väärtustatud ja see on üks olulisemaid väärtusi, mis inimesel võib olla. P. Bronson & A. Merryman (2009) on toonud välja, et juba kaks kümnendit peavad vanemad ausust oma lastel kõige soovitatavamaks iseloomu seadumuseks. Teisalt võib öelda, et enamik inimesi on kokku puutunud valetamisega ja ebaaususega. Selle tõttu

on vajalik olla sellest teadlik ja teadvustada, kui tähtis on ausus kui väärtus inimestele. Mõistes ka nn halle alasid, on meil võimalik teha teadlikumaid ja ka paremaid valikuid.

Autor koostas testi ise nii eesti kui ka inglise keeles, saades inspiratsiooni H. J. Eysencki isiksuse testist, milles sisaldub siiruse skaala.

KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1. VALETAMINE

Valetamist on väga raske defineerida, sest keeruline on vahet teha valetamise, tõe varjamise või enesele teadmata vale informatsiooni levitamise vahel. Sõnastikust otsides leiame, et valetamine on „valede rääkimine, valede väidete levitamine, ebaausus“ (Skyles, I and J. B. 1984). Selline definitsioon on aga liiga lai. Siit ei selgu, kas näiteks võlukunstnikud või näitlejad võivad olla valetajad. Ekman (1997) defineerib valetamist kahe kriteeriumiga. Esimene kriteerium on see, et valetajal on ettekavatsetud sihtmärk teist inimest eksiteele viia. Valetaja võib tegelikult rääkida tõtt, kuid see ei ole tema teadlik kavatsus. Tõtt rääkiv isik võib provotseerida valet informatsiooni. Näiteks võib halva soovitusena anda kinnisvaramaakler, kuid see pole tema tahtlik kavatsus. Teadlikult valetaval inimesel on alati valik, valetaja võib valida võimaluse mitte valetada.

Teine kriteerium valede defineerimiseks on see, et sihtmärk ei ole teadvustanud ennast valetaja kavatsusest teda eksitada. Näitleja ei ole valetaja, kuid petis on (Ekman 1997).

Mart Murdvee (2006) alusel on valetamisel välja kujunenud oma liigid. Neid liike on ühiskond määranud ka lubatud ja keelatud valedeks. Ühiskonnas kõige aktsepteeritum on prosotsiaalne vale ja kõige taunitavam antisotsiaalne vale.

Prosotsiaalne vale – valetamise eesmärk on kellegi (mitte iseenda) kaitsmine, aitamine või kasu.

Enesekasu vale – valetamise eesmärk on enese päästmine raskustest, pahameelest või karistusest hoidumine. Eesmärk ei ole kellegi kahjustamine, vaid enesekasu.

Isekas vale – valetamise eesmärk on enda kaitsmine teiste kulul ja/või pahateo varjamine.

Antisotsiaalne vale – valetamise eesmärk on kellelegi tahtlik kahju tekitamine.

On ka määratud valetamise viisid, milleks on:

- 1) tõe varjamine (vaikimine) – valetaja varjab tõest informatsiooni ja ei anna valet informatsiooni;

- 2) valetamine (moonutamine) – valetaja varjab tõest informatsiooni ja esitab valet informatsiooni tõena;
- 3) pooltõde;
- 4) tõe esitamine valena;
- 5) mittevastamine – vastusest kõrvale hiilimine.

1.2. VALETAMISE PSÜHHOLOOGIA

Tihti kujutame inimesi kas läbinisti ausate või läbinisti ebaausatena. Erinevad eksperimendid näitavad, et see väide pole tõi (Ariely, 2012).

Wall Street Journali (Ariely, 2012) korraldatud eksperimendis osales kaks gruppi. Esimeses grupis lasti inimestel (enamjaolt üliõpilastel) lahendada matemaatilisi ülesandeid. Anti ajalimiit, milleks oli 5 minutit. Selle järel anti tehtud ülesanded juhendajatele. Selle 5 minuti jooksul oli lahendatud ülesannete keskmine arv neli. Teisel grupil lasti lahendada samu ülesandeid, aga lõpus pidid nad oma lõpetatud töö tükkideks rebima ja minema viskama ja seejärel ütleva juhendajale, mitu ülesannet nad olid lahendanud. Nüüd oli tehtud ülesannete arv keskmiselt kuus. Keskmise kasv ei tulene mitte paarilt inimeselt, kes valetasid suurel hulgal oma testitulemuste kohta, vaid tuleneb sellest, et enamjaolt igäüks valetas natukene. Seda teades võime küsida, mis paneb inimesi rohkem või vähem valetama?

Sama uuringu tegijad muutsid seda natukene ja vaatasid, kas raha pakub suuremat initsiatiivi valetamiseks. Selgus, et iga lahendatud ülesande eest raha saamine tõi kaasa suurema valetamise, aga valetamine ei suurenenud rahasumma suurenemisega. Kümne dollari juures hakati isegi vähem valetama, arvatavasti selle tõttu, et inimesed ei suutnud enam ennast hästi tunda, kui valetasid nii suure raha eest.

Sama uuringut tehti ka nii, et enne uuringut lasti inimestel meelde tuletada kümme käsku. Mitte ükski inimene, isegi mitte ateistid, ei valetanud selles uuringus. Siit saame tuletada seda, et moraali meelde tuletamine sunnib inimest vähem valetama ja olema aus.

Üks uuring leidis ka, et inimesed valetavad vähem, kui vale sisu on isiklik. Palju suurem on tõenäosus, et inimene valetab, kui on tegu sotsiaalse soovitatavusega. (Sørensen, Tungodden 2013)

1.3. SOTSIAALNE SOOVITATAVUS

Allen L. Edwards (1957) defineerib sotsiaalset soovitatavust kui inimeste kalduvust omistada enesekohastes küsimustikes endale sotsiaalselt soovitatavamaid (positiivsemaid) omadusi ning vähendada sotsiaalselt ebasoovitavat (negatiivsemat) käitumist. „Sotsiaalne soovitatavus sotsiaalset positsiooni näitavate küsimuste vastamisel: sotsiaalse mõju põhjuseks on tihti see, et inimesed soovivad jätta endast positiivse mulje ümbritsevatele inimestele.“ (Roots, n.d.) Paulhuse (1991) järgi jaguneb sotsiaalselt soovitatav vastamine kaheks, „koosnedes endast mulje loomisest (*impression management*) ning petlikust enesekäsitlusest (*self-deceptive denial*). Kui oletada, et sotsiaalne soovitatavus on seotud enesehinnanguga ning inimeste arusaamast endast kui ühiskondlikult n-õ heas valguses käituvast isikust, peaksid sotsiaalse soovitatavuse hinnangud kordama enesehinnangute keskmisi trende ning muutuma vastavalt vanuseliste erinevustega, st – inimesed muutuvad ajapikku meeleskindlamaks ning sotsiaalsemaks“.

Sotsiaalne soovitatavus võib tihti mõjutada uurimistulemusi, kuna inimesed ei vasta ausalt ja selle tõttu on paljud teadlased teinud selle kohta uuringuid (Edwards, 1957; Allik *et al.*, 2009; Allik *et al.*, 2010; Ones *et al.*, 1996).

2. METOODIKA

Uurimisküsimusele vastuse leidmiseks korraldati MHG 4., 6. ja 10. klasside õpilaste seas küsitlus. (vt lisa 1 ja lisa 2)

Küsitlusega uuriti võrdlevalt, kas ausus sõltub MHG õpilaste seas soost ja vanusest. Küsitlus esitati paberil, kasutati pliiatseid.

Et tagada võimalikult ausad vastused, jäid küsitletavad anonüümseks, välja arvatud üks küsitletute grupp.

Küsitletavatele öeldi, et tegu on küsimustikuga, mis uurib õpilaste iseloomujooni. Seda öeldi selleks, et õpilased ei annaks vastuseid sotsiaalselt soovitatavas suunas. Tulemused oleks võinud olla kallutatud, kui respondendid oleksid teadnud, et tegu on ausust mõõtvast küsimustikuga.

Küsitlus koosnes 39 küsimusest, millest 19 olid petteküsimused, et ei oleks aru saada, et küsimustikuga uuritakse ausust (petteküsimus oli näiteks: „Kas sul on koduloom?“). Ülejäänud 20 küsimusega sai mõõta ausust. Autor sai inspiratsiooni H.J. Eysencki isiksuse testist, kus sisaldub siiruse skaala. Lisaks tuli märkida ka oma sugu ja vanus.

10. klassi vastused erinesid selle poolest, et 10.c klassi küsimustikus oli vaja kirja panna oma

nimi. Seda tehes lootis autor leida seost inimeste aususes ja selles, kas nad on oma nime kirja pannud või mitte. Selleks, et võrdlus oleks ühtlane, sooritas 10.a klass samasuguse küsimustiku nagu 4. ja 6. klass. Seetõttu võrreldakse 4., 6. ja 10.a tulemusi, seejärel 10.a ja 10.c tulemusi.

Lisaks küsitlusele tehti eksperiment, kus igale vastajale anti pliiats ja küsimustiku lõpus registreeriti, kes toob pliiatsi tagasi ja kes ei too. Eesmärk oli uurida, kas tekib seos vastanu aususe tulemustega testis. Autor sai inspiratsiooni sarnasest eksperimentist mille sooritas Milton Rokeach (1973) ja millest ta rääkis lähemalt oma raamatus „The Nature of Human Values“.

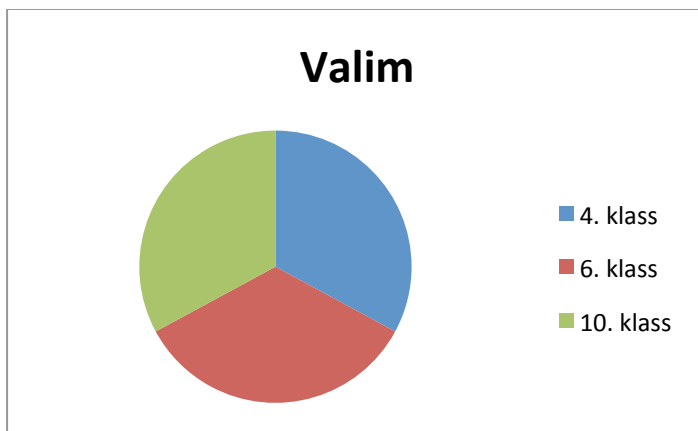
Eysenck klassifitseeris respondendid, kes olid valetanud 40% küsimustest, ebaausateks. Töö autor kasutas oma töös sama mudelit, lugedes ebaaususele kalduvateks kõik need respondendid, kel oli üle kaheksa vale vastuse.

2.1. UURIMISTÖÖ VALIMI KIRJELDUS

Uurimistöö põhineb küsitlusel, millele vastasid kõik küsitluses osalenud 152 õpilast.

Lõplikku valimit iseloomustavad järgmised andmed:

- Valimisse kuulusid 4., 6. ja 10. klasside õpilased.
- Testi sooritas 4. klassist 50 õpilast, neist 26 olid poisid ja 24 tüdrukud.
- 6. klassist sooritas testi 52 õpilast, neist 26 olid poisid ja 26 tüdrukud.
- 10. klassist tegid testi 35 õpilast, neist 13 olid poisid ja 22 tüdrukud.

Joonis 1. Valim

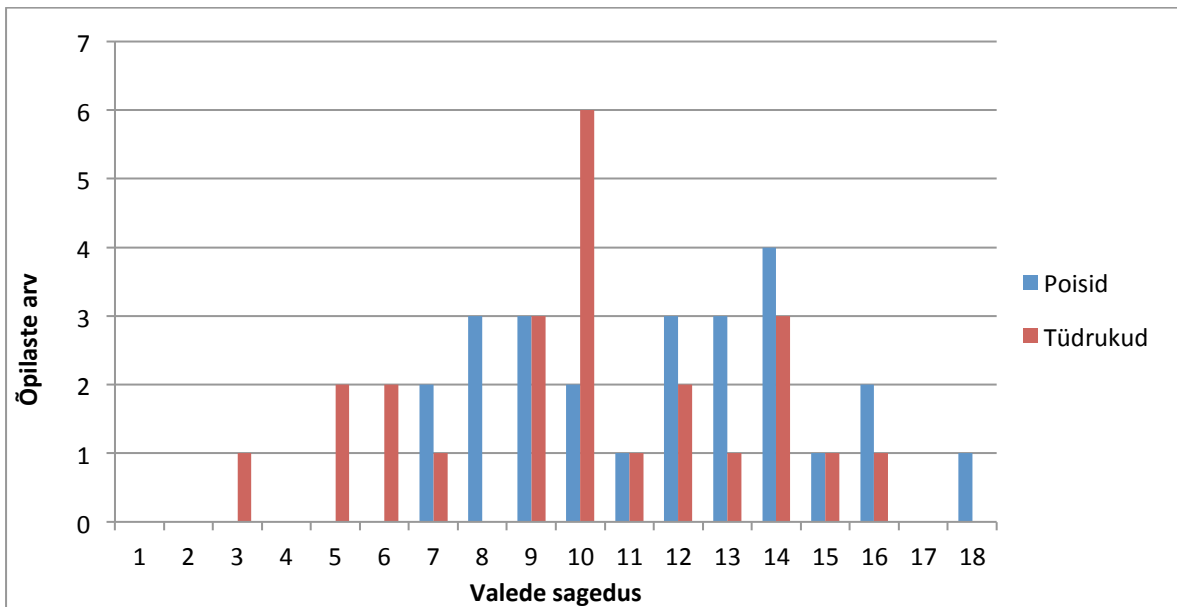
3. TULEMUSED JA ARUTELU

Järgnevalt ülevaade tulemustest klasside kaupa.

4. KLASS

Testi sooritas 4. klassist 50 õpilast, neist 26 olid poisid ja 24 tüdrukud. Tuginedes eelnevale teooriale, et inimesed, kellel on üle 8 vale vastuse 20-st, on ebaausad, leiame, et 4. klassist oli 38 õpilast, keda peetaks Eysencki testis ebasiiraks või mitteausaks (joonis 2).

Uurimusest selgus, et suur enamus, üle kolme neljandikku, 4. klassi õpilastest olid testi sooritamise ajal ebaausad. Poiste keskmine valede hulk oli 11 valet. Tüdrukutel oli ka 11 valet. Mingisugust soolist erinevust aususes selles testis märgata ei ole. Klassi keskmine valede hulk oli 11 valet.

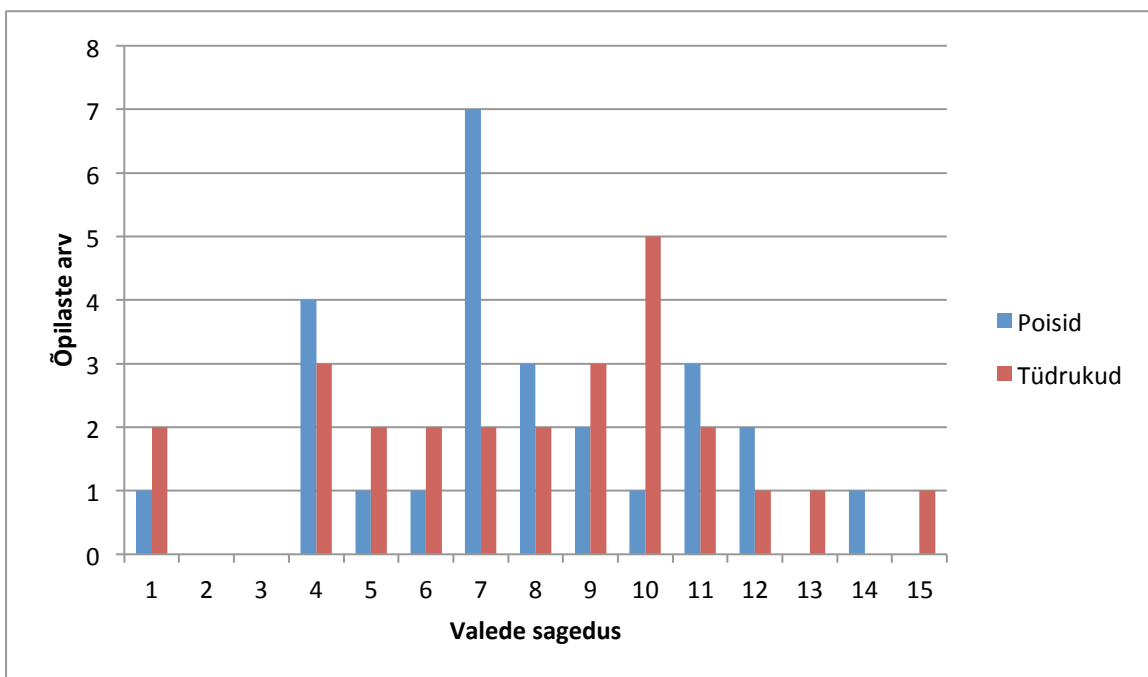
Joonis 2. 4. klassi valetamine poiste ja tüdrukute seas

Pliiatsite eksperiment 4. klassis kulges väga huvitavalt. Alguss tõid mõned õpilased oma pliiatsid ära, mõned ei toonud. Kui aga need, kes olid oma pliiatsi ära toonud, nägid, et oli õpilasi, kes ei olnud oma pliiatsit ära viinud, hakkasid nad kõva häälega ütleva, et pliiatsid tuleb ära viia. Seda vaatamata sellele, et polnud öeldud, et pliiatsid peab tagasi tooma. Nii toimiti kõikide õpilastega, kes olid oma pliiatsid endale jätnud. Isegi need, kes olid oma pliiatsid algselt endale jätnud, hakkasid teistele pärast ütleva, et nemad oma pliiatsi ka ära viiksid. Kuigi eksperiment oma algset funktsiooni ei täitnud, sest lõpus jõudsid kõik pliiatsid uuringu tegija kätte tagasi, oli lapsi väga huvitav vaadelda. Sellise käitumise põhjal oleks võinud arvata, et tegu on äärmiselt ausate

lastega ja on ainult mõned erandid, kuid testitulemusi vaadates näeme, et suur enamus lapsi olid ebaausate iseloomujoontega. Arvatavasti käituti nii, kuna taheti endast head muljet jätta nii kaasõpilastele, intervjuerijatele kui ka õpetajale. Võimalik seletus on veel ka selles, et grupi surve ja õige käitumise valjuhäälsel meeldetuletamisel käitusid kõik lapsed sotsiaalselt soovitatavas suunas ehk ausalt.

6. KLASS

Testi sooritas 6. klassist 52 õpilast, neist 26 olid poisid ja 26 tüdrukud. Tuginedes eelnevale teooriale, et inimesed, kellel on üle 8 vale 20-st, on ebaausad, leiame, et 6. klassis oli 22 õpilast, keda peetaks Eysencki testis ebaausaks või mitteausaks (joonis 3).

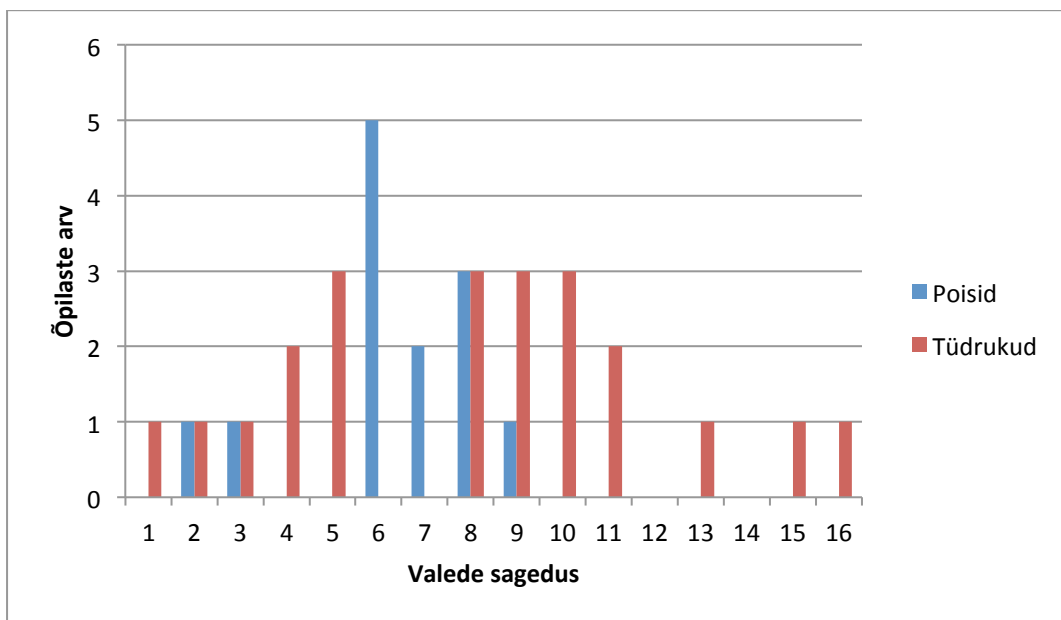
Joonis 3. 6. klasside valetamine poiste ja tüdrukute seas

Neljanda klassiga võrreldes näeme, et 6. klassis on õpilased palju ausamad. Nimetatud klassis on peaaegu poole vähem valetajaid. Kui neljandas klassis oli üle kolme neljandiku klassist testi põhjal ebaausalt vastanud, siis siin oli neid õpilasi alla poole. 6. klassis esineb ka aususes sooline erinevus. Poiste keskmine valede hulk oli 7 valet, kuid tüdrukute oma oli 9 valet. Kuigi mõlemad valede hulgad on neljanda klassi 11-ga võrreldes vähenenud, on poiste ausus teinud palju suurema hüppe. Seda võib selgitada sellega, et tüdrukutel võib ühiskondlike/sotsiaalsete mõjude tõttu sotsiaalne soovitatavus olla suurem ja sellepärast tahavad nad endast paremat muljet jätta. Klassi keskmine valede hulk 6. klassis oli 8 valet. Valede hulk oli vähenenud kolme võrra.

Pliiatsite eksperiment kulges 6. klassis natuke erinevalt kui 4. klassis. Pliiatsit saades küsiti kohe, kas peab pliiatsi tagasi andma. Siin näeme, et oma intuitsiooni usaldamine on langenud ja kardetakse palju rohkem teha midagi valet või soovimatut ehk teisisõnu soovitakse õigesti käituda. Küsimuse peale vastas küsitleja vaikselt, et pliiatsid võib tagasi anda. Teste tagasi tuues olid jälle mõned, kes ei toonud oma pliiatsit ära. Seekord ei karjutud üle klassi, vaid nende sõbrad läksid ja ütlesid vaikselt, et pliiatsi peab tagasi viima. Ka 6. klassis ei täitnud see eksperiment esialgset funktsiooni, aga andis uue perspektiivi laste käitumisele ja selle arenemisele koos vanusega. Väga positiivne oli taaskord see, et üksteisele edastati sõnumit, mis väljendas sotsiaalset soovitatavust ehk käituda ausalt ja et 6. klassi õpilased seda ka järgisid.

10.A KLASS (ANONÜÜMNE)

Testi sooritas 10. klassist, kes tegid sama küsitlust mis teised, 35 õpilast. Neist 13 olid poisid ja 22 tüdrukud. Tuginedes eelnevale teooriale, et inimesed, kellel on üle 8 vale 20-st on ebaausad, leiame, et 10. klassis oli 12 õpilast, kelle hulgas leidis ainult üks poiss, keda oleks klassifitseeritud Eysencki testi siiruse skaala põhjal ebasiiraks inimeseks. (joonis 4)

Joonis 4. 10.a klassi valetamine poiste ja tüdrukute seas

Kuigi metoodikaosas on kirjas, et võrreldakse 10.a ja 10.c klasse, ei saadud neid kaht rühma võrrelda, kuna kõik 10.c õpilased ei pannud oma nime kirja. Need õpilased, kes ei pannud oma nime kirja, viidi üle algsesse 10.a gruppi, et oleks grupp anonüümseid. Ainult sellist gruppi saab teiste kahe klassiga võrrelda.

Teiste klassidega võrreldes näeme, et ebasiiraid vastuseid andnud õpilaste arv on 10.a klassis oluliselt vähenenud. Nüüd on valetajaid umbes 34%, mis on väiksem kui 6. klassi valetajate hulk (42 %) ja olulistelt väiksem kui 4. klassi muljetavaldav 76%.

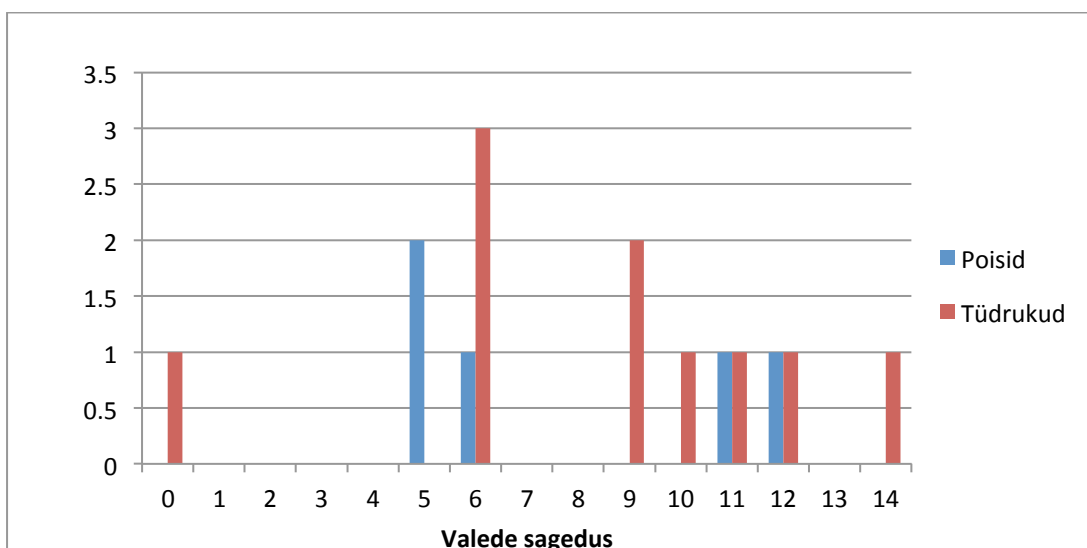
Sooline erinevus on 10. klassis samuti suurenenud. Poiste keskmine valede hulk oli 6 valet, mis oli ühe võrra vähem kui 6. klassi 7 valet. Tüdrukute keskmine valede hulk oli 6. klassiga võrreldes endiselt 9 valet. 10. klassis on nüüd sooline erinevus aususes 3 valet.

Üks suur erinevus veel, mida on väga selgelt graafikult näha, on see, et enam pole poisse, kellel oleks olnud valede hulk väga suur. Teiste klassidega võrreldes on mõlemal sool olnud ekstreemsemalt vastanud õpilasi, nii neid, kes valetavad teistega võrreldes palju vähem, kui ka neid, kes valetavad oluliselt rohkem kui ülejäänud. 10. klassis aga puudusid poisid, kelle valede hulk oleks oluliselt suurem kui teistel.

Pliiatsiekspriiment ei täitnud, nagu teistelgi klassidel, oma esialgset funktsiooni. Küll aga oli 10. klassi käitumine oluliselt erinevam kui ülejäänud kahel klassil. Nooremates klassides suheldi üksteisega ja õeldi üksteisele, et pliiatsi peab ära tooma, aga 10. klassis ei õelnud mitte keegi mitte kellelegi, et pliiatsi peab tagasi tooma. Pigem vaadati, mida teised teevad ja siis järgiti seda küsimusi esitamata. Ei tahetud kuidagi välja paista. See eksperiment näitab väga hästi, kuidas käitumine/sotsiaalne soovitatavus muutub vanusega.

10.C KLASS (MITTEANONÜÜMNE)

Siia analüüsi võetud õpilasi oli kokku 15, neist 5 olid poisid ja 10 olid tüdrukud. Algset küsimustikku, kus pidi nime ka lisama, täitis oluliselt rohkem inimesi. Need, kes oma nime ei lisanud, viidi analüüsi käigus üle esimesse 10. klassi gruppi ja seega võeti arvesse ainult need, kes lisasid oma nime.

Joonis 5. 10. klassi valetamine poiste ja tüdrukute seas

Tuginedes eelnevale teooriale, et inimesed, kellel on üle 8 vale 20-st, on ebaausad, leiame, et 10. klassis oli 8 õpilast, keda peetakse Eysencki testis ebasiiraks või mitteausaks (joonis 5).

Siit saame leida ka, et selles grupis on ebasiirad 53% õpilast. Võrreldes seda 10. klassi teise grupiga, kus oli valelike iseloomujoontega 34%, näeme, et on olnud suur tõus valetamise hulgas nendel õpilastel, kes pidid küsimustikule oma nime juurde kirjutama.

Poiste keskmine valede hulk oli 8 valet ja tüdrukute keskmine valede hulk oli 9 valet. Võrreldes teise 10. klassi tulemustega, kes sooritasid testi anonüümselt, leiame, et poiste valede hulk on tõusnud 6-lt valet 8-le, kuid tüdrukute oma on samaks jäänud. Selle põhjuseks võib olla see, et poisid ei taha oma nime n-ö määrida. Tüdrukute ausus ei sõltu sellest, kas nad peavad nime kirjutama või mitte.

Pliiatsiekspereiment toimus samamoodi mõlemas 10. klassi rühmas. 10. klassi käitumine oli oluliselt erinevam kui ülejäänud kahel klassil. Kui teises kahes klassis suheldi üksteisega ja öeldi üksteisele, et pliiatsi peab ära tooma, siis 10. klassis ei öelnud mitte keegi mitte kellelegi, et pliiatsi peab tagasi tooma. Pigem vaadati, mida teised tegid ja siis järgiti seda ilma küsimusi küsimata. Ei tahetud kuidagi välja paista. Samas võib öelda, et grupi arvamusega arvestati ka selles klassis.

4. KLASSI, 6. KLASSI JA 10. KLASSI (ANONÜÜMSE) VÕRDLUS

Küsimustike vastuseid võrreldes saame järeldada, et mida vanemaks inimene saab, seda rohkem tema ausus kasvab. 10. klassis oli valetajaid umbes 34%, mis on väiksem kui 6. klassi valetajate hulk (42 %) ja olulistelt vähem kui 4. klassi muljetavaldav 76%. Antud uurimuse raames selgus,

et kõige vähem valetasid õpilased 10.a klassis, kus küsitlus oli anonüümne. Põhjus võib olla selles, et nooremas eas on suurem tahe jätta endast ümbritsevatele inimestele positiivset muljet. Mida vanemaks saadakse, seda rohkem hakatakse iseseisvalt mõtlema ja tegema otsuseid, mis on kantud vastutusest.

Veel üks suur avastus oli see, et tüdrukud olid alati täpselt sama ausad või vähem ausad kui poisid. Kunagi ei olnud tüdrukud ausamad kui poisid. Nagu eelnevalt mainitud, on see vahe arvatavasti tingitud ühiskondlike/sotsiaalsete mõjude tõttu, mis ilmnevad kusagil 4. ja 6. klassi vahel, kus tekkis aususel ka sooline erinevus.

Pliiatsiekspereiment ei täitnud oma esialgset ülesannet uurida, kas tekib seos vastanu aususe tulemustega testis ja sellega, kas ta toob pliiatsi tagasi või ei too. Kuigi see ei täitnud oma eesmärki, andis see parema ülevaate sellest, mis põhjustel küsimustikus valetati. Näiteks 4. klassis jõudsid kõik pliiatsid uuringu lõppedes uuringu tegija kätte. Selles klassis oli valelike iseloomujoontega lapsi 76%, kuid õpilasi uurides selgus, et on vaja ainult üht last, kes tooks pliiatsi tagasi, et teised lapsed hakkaksid oma otsuses kahtlema ja lõpuks ka muudaksid oma otsust. Oma otsust ei muutnud 4. klass aga vaikselt. Teisi informeeriti kõva häälega, et nemad on pliiatsi ära toonud ja öeldi klassikaaslastele ka edasi, et need viiksid oma pliiatsi samuti ära. Seda tehes polnud ülejäänud õpilastel muud valikut, kui oma pliiats ära tuua. Nii jõudsidki kõik pliiatsid tagasi intervjuerijate kätte. See tõestab ka seda, et 4. klassi laste motiiv valetamiseks võis suurel hulgal olla just sotsiaalsest soovitatavusest tingitud. Seda sellepärast, et kuigi lapsed olid küsimustikes ebaausad, käitusid nad üksteise ees ülimalt ausalt. Siit võime järeldada, et aususe kui väärtuse sõnastamine valjult on eriti oluline nooremates klassides.

10. KLASSI (ANONÜÜMSE) JA 10. KLASSI (MITTEANONÜÜMSE) VÕRDLUS

Esimene huvitav asjaolu oli see, et suur hulk õpilasi ei olnud oma nime kirjutanud küsimustikku, ehkki oli öeldud, et nime peab kirjutama. Suur enamus nendest, kes ei kirjutanud oma nime, olid poisid. Nagu eelnevalt välja toodud, on see arvatavasti tingitud sellest, et poisid ei taha oma nime n-ö määrada. 10.c klassis, kus paluti õpilastel küsimustikule nimi kirjutada, oli tüdrukutest 37,5% neid, kes ei kirjutanud, aga poistest ei kirjutanud oma nime 50%. Siit võime ka järeldada, et poisid tahtsid oma nime kirjutada märgatavalt vähem kui tüdrukud ja on ärevamad selles osas, mida on võimalik testi põhjal järeldada. Nime kirjutamine küsimustikule mõjutas vähesel määral ainult poiste vastuseid. Tüdrukute valede hulk jäi samaks, aga poiste osas kasvas anonüümses grupis valede arv 6-lt valelt 8-le valele. See on arvatavasti samal põhjusel, et nime sidumine oma

otsustega mõjutab ainult poisse just sellepärast, et poisid ei taha oma nime määrada, kuna poiste jaoks on olulisem see, mis mulje nad võivad teisele inimesele jätta. Pliiatsieksperiment kulges mõlemal klassil samamoodi.

KOKKUVÕTE

Ausus, siirus, valetamine ja ebasiirus on märksõnad, mis on aktuaalsed igal ajal. Ausus kui väärtus vajab teadvustamist ja sellele tuleb juhtida tähelepanu. Eriti oluline on aususe sõnastamine ja väljaütlemine nooremas eas.

Käesoleva töö eesmärk oli leida vastus küsimusele, kas ja kuidas sõltub ausus vanusest ja/või soost Miina Härma Gümnaasiumi 4., 6. ja 10. klasside seas. Uuringus osales 152 õpilast.

Töö teoreetiline osa andis lühikese ülevaate valetamisest, selle psühholoogiast ja sotsiaalsest soovitatavusest. Töö praktilises osas saime vastuse küsimusele, kas ja kuidas sõltub ausus vanusest ja/või soost.

Uurimuse käigus selgus, et nooremates klassides valetatakse kõige rohkem ja soolist erinevust vastanute vahel ei ilmnenud. Mida vanemaks saadakse, seda vähem hakatakse valetama, aga samas ilmneb aususe osas sooline erinevus.

Võime eeldada, et valetamise põhjus on poistel ja tüdrukutel erinev, kuna tööle nime kirjutamine muutis ainult poiste ausust. Mitteamonüümses küsitluses valetasid poisid rohkem kui anonüümses küsitluses. Tähelepanuväärne on, et kõikides vanuserühmades valetasid tüdrukud poistega kas võrdselt või rohkem kui poisid.

Uurimuse väga huvitavaks osaks kujunes pliiatsieksperiment, mis andis meile ettekujutuse sellest, et inimese käitumine on grupi poolt mõjutatav ja antud eksperimendis oli see mõju rõõmustavalt positiivset laadi. Selle põhjal, mida inimene näitab välja grupis olles, ei ole võimalik teha järeldusi tema tegeliku aususe kohta. Grupisituatsioonis tuleb tihti mängu sotsiaalne soovitus ja käitatakse nii, nagu enamik õigeks peab. Antud uurimuse käigus selgus, et nooremates klassides on aususe kui väärtuse arengut võimalik õpilaste seas toetada aususe sõnastamisega. Selgus, et kõvahäälne kaaslaste tähelepanu juhtimine aususele tõi kaasa muutused õpilaste käitumises ja kõik õpilased käitusid ausalt. Katset korrates võiks saada kindlmaid tulemusi.

Kõik käesolevas uuringus osalenud MHG õpilased väärtustavad avalikult grupisituatsioonis ausust, kuid individuaalselt on ausus rohkem väljendunud vanemas koolieas.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Allik, J., Realo, A. and Mõttus, R. (2009). Does national character reflect mean personality traits when both are measured by the same instrument? *Journal of Research in Personality*, doi:10.1016/j.jrp.2009.10.2008.
- Allik, J., Realo, A., Mõttus, R., Borkenau, P., Kuppens, P. and Hřebíčková, M. (2010). How people see others is different from how people see themselves: A replicable pattern across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, Volume 99(5), pp. 870–882.
- Ariely, D. (2012). Why We Lie. *The Wall Street Journal*. May 26, 2012, [Online: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304840904577422090013997320>]. Accessed 25th March 2015.
- Bronson, P. and Merryman A. (2009). *Nurtureshock. Why kids lie*. Pub. Ebury Press., pp 73–92.
- Edwards, A. L. (1957). *The social desirability variable in personality assessment and research*. Dryden Press. Ontario.
- Ekman, P. (1997). Lying and Deception. In *Memory for everyday and emotional events*. Eds. Stein N.L., Ornstein P.A, Tversky P. and Brainerd C. Pub. Laurence Erlbaum Associates. New Jersey. pp. 333–347.
- Murdvee, M. (2006). *Valetamise psühholoogia*. [online: <http://deepzone2.ttu.ee/hhp0020/majanduspsy/majanduspsy5.pdf>.] Accessed 23rd March 2015.
- Ones, D. S., Reiss, A. D.- and Viswesvaran, C. (1996). Role of Social Desirability in Personality Testing for Personnel Selection: The Red Herring. *Journal of Applied Psychology*, Volume 81(6), pp.660–679.
- Paulhus, (1991). Measurement and control of response bias. In J. P. Robinson, P. R. Shaver & L. S. Wrightsman (Eds.), *Measures of personality and social psychological attitudes* (pp. 17-59). San Diego, CA: Academic Press.
- Rokeach M. (1973). *The Nature of Human Values*. The Free Press. New York.
- Roots, A. (n.d.). CAPI ja CAWI teel kogutud andmete võrdlus, Tartu Ülikool
- Sørensen, E. Ø. and Tungodden, B. (2013). Why do we lie? *Journal of Economic Behavior & Organization*. Volume 93, pp. 258–265.
- Skyes, I and J.B. (1984). *The Concise Oxford Dictionary of Current English*. Oxford University Press., pp. 605.

LISAD

LISA 1

Küsimustik

Mina olen James Paul Arney 8.a klassist ja uurin loovtöö raames 4., 6. ja 10. klasside õpilaste iseloomuomadusi. Küsimustik on anonüümne. Palun vasta järgnevatele väidetele, kuivõrd need kehtivad Sinu kohta, kas "jah" või "ei". Ära mõtle kaua, sest siin pole õigeid ja valesid vastuseid.

1. Sulle meeldib kõiges kord.
2. Sa oled saanud kiita selle eest, mida tegi keegi teine.
3. Inimesed süüdistavad sind sageli hajameelsuses.
4. Sa oled kõndinud üle muruväljaku.
5. Sa oled kunagi olnud ihnuskoii, et saada midagi rohkem kui teistel.
6. Sageli jäävad su toimingud viimasele hetkele.
7. Sul on palju hobisid, mis sulle meeldivad.
8. Sa täidad oma lubadused alati, isegi kui see on sinu jaoks väga ebamugav.
9. Sulle meeldib tihti raamatuid lugeda.
10. Oled aktiivne suhtleja.
11. Sa oled kunagi kedagi süüdistanud selles, milles sa tegelikult ise süüdi olid.
12. Kõik sinu harjumused on head ja kasulikud.
13. Sul on kodus lemmikloom nagu näiteks kass või koer.
14. Kui sa midagi lubad, siis ka seda teed.
15. Oled võtnud teisele kuuluva asja, kasvõi sellise pisiasja nagu haaknõel või nõõp.
16. Oled rääkinud asjadest, millest sa eriti midagi ei tea.
17. Sulle meeldib koolis käia.
18. Sa palud alati vabandust, kui oled kellelegi halvasti öelnud.
19. Sa eelistad enne tegutseda kui mõelda.
20. Lapsepõlves tegid sa alati vastuvaidlematult kõik, mis sul teha kästi.
21. Sulle meeldib koolist antud kodutöid teha.
22. Sulle meeldivad peod ja lõbusad seltskonnad.
23. Sa oled kunagi lõhkunud või kaotanud mõne võõra asja.
24. Sa vahel kiitled palju.
25. Sa rääkisid lapsepõlves mõnikord oma vanematele vastu.
26. Sul on pigem kindlameelne kui pehme iseloom
27. Sulle meeldib arvutimänge mängida.
28. Sa rääkisid lapsepõlves mõnikord oma vanematele vastu.
29. Sa pesed alati enne sööki käsi.
30. Sa oled kunagi teise inimese eksimust enda huvides ära kasutanud.
31. Sa eelistad elada tänases päevas.
32. Sa oled isegi ebameeldivate inimestega alati viisakas.
33. Sulle meeldivad lauamängud.

34. Sa jätaksid kodutööd tegemata, kui teaksid, et sellele jälile ei saada.
 35. Sa oled kunagi kooli hilineanud.
 36. Sa oled alati valmis oma vigu tunnistama.
 37. Sulle meeldib sageli olla üksinda.
 38. Sa oled kunagi mõnele inimesele tahtlikult midagi solvavat öelnud.
 39. Su sõnad ja teod langevad alati kokku.
 40. Sa planeerid oma tegevusi ja tegutsed plaanipäraselt.
- Mis soost Sa oled? Poiss Tüdruk

Aitäh!

Lisa 2

Questionnaire

My name is James Paul Arney from the 8th class and am researching fourth, sixth and tenth graders' personality traits for my 8th grade research paper. The questionnaire is anonymous. Please answer the next statements with a yes or no. Do not think for too long as there are no right or wrong answers.

1. You like order in things.
2. You have received praise for something someone else did.
3. People often blame you for being absent-minded.
4. You have walked over the school's football field..
5. You have been jealous, and wanted to have something more than others.
6. Often you're doings are left to the last minute.
7. You have many hobbies, that you like.
8. You always keep your promises, even though they may be uncomfortable.
9. You often like to read books.
10. You are quite social.
11. You have blamed someone else, for something that you've done.
12. All your habits are good and useful.
13. You have a pet at home.
14. If you promise something, then you'll definitely do it.
15. You have taken someone else's belonging without asking, even something miniscule like a pin or button.
16. You have talked about things you don't really know about.
17. You like going to school.
18. You always say sorry when you have said something bad to someone.
19. You prefer to act before you think.
20. You always did things you were told to do in your earlier childhood.
21. You like to do homework that is given to you in school.

22. You like parties and fun company.
23. You have broken or lost someone else's belonging.
24. You sometimes brag a lot.
25. You sometimes talked back to your parents in your earlier childhood.
26. You have a more determined personality, than a soft one.
27. You like to play computer games.
28. You always wash your hands before a meal.
29. You have taken advantage of someone else's mistake.
30. You prefer to live in the modern day.
31. You are polite with even unpleasant people.
32. You like board games.
33. You would leave your homework done if you knew you wouldn't get caught.
34. You have been late for school.
35. You are always ready to admit your mistakes.
36. You often like to be alone.
37. You have told something offensive to someone on purpose.
38. Your words and actions always go together.
39. You plan your actions and always act accordingly.

Please mark your gender: boy girl

Thank you!